

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שלאחר המלחמה נגד בני מדין ציווה הקב"ה להעביר את הכלים באש ובמים: "כִּלְדָּבָר אֲשֶׁר-יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּאֵשׁ וְטָהַר אֲרָכְמִי נִדָּה יִתְחַטֵּא וְכָל אֲשֶׁר לֹא-יָבֹא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בְּמֵי־". כפי שראינו בעבר (מטות מסעי שנה ד'), מפסוקים אלו למדו חז"ל בגמרא במסכת עבודה זרה, שכל כלי סעודה של גוי שנכנס לרשות ישראל, זקוק לטבילה במקווה.

טבילה זו, בניגוד להגעלת כלי באש וכדומה, אינה בגלל שהגוי השתמש בכלי למאכלות אסורות ולכן וצריך להוציא את המאכל הבלוע ממנו, אלא במקרה זה זו גזירת מלך. משום כך, הדיון שעסקנו בו בעבר האם אמנם כלים בולעים בזמן הזה וצריכים הגעלה וליבון, אינו נוגע לסוגיה זו, ובכל עניין יש להטביל כלי שנקנה מגוי. ובלשונו של **המהר"ח אור זרוע** (סי' טו):

"אבל תמהתי על דברך מאד מה שאתה מדמה. בשלמא (= נניח) לענין טבילה נוכל לומר אף על פי שאין לו פליטה, ולא קליטה ולא איסור, גזירת היוצר הוא, הואיל ויהיבין ליה דין כל טמא הרי עולה מטומאתו בזה. אבל בהגעלה וליבון אם לא מטעם פליטת איסור שבו שלא נתבטל כל זמן שהוא בתוכו, למה ילבינו ויגעילנו?"

על מנת שכלי ייצא מרשות הגוי לרשות היהודי, ניתן לפרקו ולהרכיבו מחדש, שאז הדבר נחשב שהיהודי יצר את הכלי. אפשרות אחרת היא להטביל את הכלי במקווה המכיל ארבעים סאה מי גשמים. אלא, שכפי שנראה להלן כדי למלא מקווה צריך מי גשמים, ולעיתים אין מי גשמים בנמצא. בעקבות כך דנו הפוסקים האם ניתן למלא מקווה עם קרח או שלג, ובכך נעסוק השבוע.

מים שאובים

בעיה ראשונה שעלולה להיות כאשר עושים מקווה מקרח, היא הפסול של מים שאובים. כפי שעולה ממספר משניות במסכתות תרומות, כלים, טהרות ועוד, במקרה בו שאבו מי גשמים בשיעור של שלושה לוגין ומילאו בהם או השלימו את המקווה - המקווה פסול, כיוון שעל המקווה להיות עם מי גשמים ולא מים שאובים. הראשונים נחלקו, האם מדובר בפסול דאורייתא או דרבנן:

א. **הרמב"ם** (מקוואות ד, ב) ו**ר"י** (תוספות פסחים יז ע"ב ד"ה אלא) סברו, שפסול מים שאובים הוא מדרבנן בלבד. ראייה לדבריו הביא ר"י מהגמרא במסכת פסחים (שם), וכן מהתוספתא (מקוואות פרק ב') הכותבת שאם השאירו מקווה ריק, ומצאו אותו מלא, ניתן להכשיר את המים שבו ולא חוששים שהוא התמלא ממים שאובים - משמע שמים שאובים איסורם מדרבנן, ולכן בספק מקילים.

את הפסוקים בדברי המדרש מהם למדים את הפסול של מים שאובים, ומהם משמע שמדובר בפסול דאורייתא, ביאר הר"י שהכוונה לאסמכתא, דהיינו איסורים מדרבנן שהסמיכו אותם חכמים לפסוקים. מדוע חז"ל ראו צורך לגזור על מים שאובים? גזירה שמא יטבלו בתוך כלים מלאי מים (דהיינו מים שלא מחוברים לקרקע), שפסולם מהתורה. ובלשונו:

"והא דתניא בתורת כהנים, אך מעין ובור יכול אפילו מלא בכתף, תלמוד לומר מעין, מה מעין בידי שמים אף מקווה בידי שמים, צריך לומר דאסמכתא בעלמא הוא. ואם תאמר כיון דכולו שאוב כשר מדאורייתא, אמאי גזרו רבנן בשאיבה כלל? ויש לומר דגזרו שאיבה, אטו דילמא אתי לאטבולי במנא, דבתוך הכלי ודאי אסור לטבול מדאורייתא."

ב. **הר"ש** (מקוואות ב, ג) חלק וטען, שאם כל המקווה מלא ממים שאובים, הפסול של המקווה מדאורייתא. רק אם רוב המקווה מורכב ממי גשמים, ומיעוטו ממים שאובים הפסול מדרבנן. ראייה לדבריו הביא מהגמרא במסכת זבחים (כה ע"ב) הלומדת פסול מים שאובים בפרה אדומה ובמקווה, מהפסוק "אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור", משמע שמדובר בפסול דאורייתא.

את הראייה מהתוספתא שהביא ר"י לשיטתו דחה, שכן כאשר בונים מקווה, מסתמא מתכוונים שיהיה מקווה כשר, אחרת לא היו בונים אותו מלכתחילה. משום כך כאשר רואים שמקווה שהיה ריק, התמלא, רוב הסיכויים שמילאו אותו במים כשרים, ולכן למרות שמדובר בספק דאורייתא מקילים בו, שכן לא מדובר בספק שקול. ובלשונו:

"וההיא דמקוה שהניחו ריקן לא דמיא כלל, דהתם טעמא כדקתני שחזקת המקוואות כשרות דהכי פירושה, דסתם מקווה עשוי לטבול בו, ומספיקא תלין להכשיר דחזקת העושה מקוואות עושהו בכשרות... ולא טהרו חכמים ספק מים שאובין למקווה אלא דווקא היכא דאיכא רוב מקוה כשר, דמשם ואילך שאיבה דרבנן, דמדאורייתא ברובא בטל."

ג. **הראב"ד** (מובא בר"ן שבועות ה ע"א ד"ה יכול) בדעת ביניים סבר, שכאשר המים הועברו למקווה בכלים ללא מגע יד אדם כגון אדם חצב צינור עם כלי קיבול, ואחר כך זרמו שם המים, המים השאובים במקווה, פסולים מדרבנן. לעומת זאת כאשר אדם מילא את המקווה באמצעות כלים, המקווה פסול מדאורייתא.

מים מקרח שהפשיר

להלכה נחלקו השולחן ערוך והרמ"א (יו"ד רא, ג), כאשר השולחן ערוך פוסק כרמב"ם שהפסול במים שאובים מדרבנן, והרמ"א כר"ש שכאשר רוב המקווה שאוב, הפסול מדאורייתא. כאשר מעבירים מים באמצעות כלים, אין מחלוקת שמדובר במים פסולים. האם קרח שהועבר ממקום למקום באמצעות כלים, משאית וכדומה, נחשב כמים שאובים ואסור בטבילה? נחלקו הראשונים:

א. **הרמב"ם** (מקוואות ז, ג), **הרא"ש** (מקוואות סי' יח) וראשונים נוספים סברו שהפסול של מים שאובים אינו שייך במקווה שמילאו בקרח. ראייה לכך הביאו מהמשנה במסכת מקוואות (ז, א) הכותבת, שאנשי מידבא העידו שרבי ישמעאל אמר להם להביא קרח בכלים ולמלא איתו את המקווה. את הטעם מדוע אין איסור של מים שאובים בקרח ביאר **הרב מלמד** (מקוואות י, יא), שהואיל והקרח יכול להישאר בצורתו גם ללא הכלי, ההכנסה לכלי לא משנה מאומה, ולא הופכת אותו למים שאובים.

ב. **בעל המאור** (השגות לבעלי הנפש) חלק וסבר, שכשם שמים שאובים פסולים במקווה, הוא הדין לקרח, לכן אם מילאו משאית בקרח והעבירו אותו למלא את המקווה - המקווה פסול. את ההיתר של רבי ישמעאל לבני מידבא ביאר, שאין הכוונה שנשא את הקרח בכלים וכך הביאו אותו למקווה, אלא הביאו אותם בהמשכה, כלומר גררו אותו על גבי הקרקע, ובכך אין איסור שאובים.

להלכה

להלכה פסק **השולחן ערוך** (יו"ד רא, ל) כדעת רוב הראשונים, שאין פסול להביא קרח בכלים, וכך עושים במקום שאין מי גשמים מצויים. במקרה זה כתבו הפוסקים שיש לשים לב למספר דברים, בין השאר שאם מביאים את השלג במשאית, יש לדאוג שהקרח לא יפסיר בתחתית המשאית שאם לא כן נמצא שכאשר ישפכו את השלג למקווה, ישפכו גם מים שאובים¹.

נחלקו האחרונים, האם כאשר פסק השולחן ערוך שמותר לשים שלג וקרח במקווה, האם דיבר רק על מקווה משלג וקרח שקפאו באופן טבעי, או גם כאשר הוא נוצר בידי אדם באופן מלאכותי (כפי שבדרך כלל עושים, כאשר ממלאים מקווה בקרח). שאלה זו למעשה נוגעת לשני עניינים. הראשון, האם מים שקפאו והופשרו כשרים למקווה, השני, האם קרח שנוצר באופן מלאכותי כשר למקווה:

א. **הבן איש חי** (רב פעלים יו"ד ב, כד) **והרב קוק** (דעת כהן ס' צד, צז) סברו, שמותר להשתמש בקרח שנוצר על ידי מכונה. בטעם הדבר שאין לפסול מחמת שהמים קפאו ואז הופשרו שוב, הביאו את דברי **הרא"ש** (כלל לא, ב) **והשולחן ערוך**, שפסקו על פי התוספתא, שמקווה שהגליד (= קפא), ואחר כך נימוח (= הפשיר) - כשר למקווה.

והטעם שאין לפסול מחמת שמדובר בקרח מלאכותי, ביאר הבן איש חי, שכפי שנראה להלן לדעת הראב"ד אי אפשר לטבול בשלג ממש, ולכן כאשר הקרח המלאכותי נמס והפך למים הראויים לטבילה, הם השתנו מהותית, ואין משמעות לכך שלפני זה הקרח נעשה בידי אדם. עוד הוסיף, שגם לדעת רבי שמריה המתיר לטבול בשלג, שייך לומר שהמים שונים מהותית מהשלג, שכן השלג אינו מוגדר לא כאוכל ולא כמשקה, מה שאין כן מים הנחשבים משקה. ובלשונו:

"דעל זה אמרין פנים חדשות באו לכאן, דמעיקרא כשהיה שלג לא הוה אוכל ולא הוה משקה, ועכשיו נעשה משקה, והוי ליה נעשה מקווה מאיליו וכשר, המורם מכל האמור הוא שזה השלג הנזכר בשאלה שהיה מים ונעשה שלג על ידי אדם במאכ"נה, מותר לטבול בו אחר שנפטר ונעשה מים בתוך המקווה לכולי עלמא."

ב. **הרב משה פיינשטיין** (אגרות משה יו"ד ג, צו) **והרב פרנק** (הר צבי יו"ד ס' קעט) חלקו וסברו, שאין להכין מקווה מקרח מלאכותי, ובטעם הדבר הביא הרב פרנק שני נימוקים. נימוק ראשון, כפי שראינו לעיל לדעת הר"ה גם קרח טבעי אינו כשר כאשר הוא מובא בכלים, ועל אף שאין הלה כמותו, מכל מקום דבריו מצטרפים לאיסור.

נימוק שני, על פי **הסמ"ג** (עשין רמח) שביאר אחרת את דברי התוספתא, ויש לחשוש לשיטתו. להבנתו, התוספתא מתכוונת שאם הוסיפו על הקרח שהפשיר ארבעים סאה מי גשמים, אין המקווה פסול מחמת מי הקרח למרות שבדרך כלל שלושה לוגין מים שאובים פוסלים את המקווה, אבל אין היתר לשים מי קרח שהופשרו במקום מי הגשמים. ובלשונו:

"שוב מצאתי בספר גידולי טהרה, שכבר דן בשאלה זו והעלה דאסור לטבול במקווה שכזו... ולכן טוב ונחוץ להמתין לימי הגשמים הקרובים ולעשות להם אוצר של מי גשמים כדת של תורה ולהמשיך להם מי המעיין ע"י הצינורות ולהחליפם ולהכשירם ע"י השקה תמיד כנהוג בכל מקום, ולא להכנס בפרצה דחוקה במקום שיש גדולי עולם האוסרים."

גם בשו"ת **ומצור דבש** (יו"ד ס' יא, עמ' נח) סבר שיש לפסול מקווה שנוצר מקרח מלאכותי אך מטעם אחר. בעוד שהרב פרנק פסל בגלל שהמים קפאו, חזרו והפשירו, הוא סבר שהפסול הוא מחמת הקרח המלאכותי. לטענתו, כאשר השולחן ערוך הכשיר מקווה ממי שלג וקרח, הוא הכשיר רק כאשר הם נוצרו באופן טבעי.

טבילה בשלג

עד כה עסקנו במקרה בו לוקחים קרח או שלג מופשרים, שאז הטבילה נעשית במים. כפי שראינו לעיל בקצרה בדברי הבן איש חי, נחלקו הראב"ד ורבי שמריה ועוד ראשונים בשאלה נוספת, האם מותר לטבול בשלג ממש:

א. **רבי אליעזר מביה"ם** (מרדכי שבת שלב) סבר, שאי אפשר לטבול בשלג. הוא נימק, שבעוד שבטבילה במקווה המכיל ארבעים סאה, כל המים הנמצאים במקווה נחשבים מחוברים, וכאשר טובלים, נוגעים בכל המים, הרי שהשלג נחשב מפורד, ונמצא שכאשר טובלים בו לא טובלים בארבעים סאה. את המשנה במסכת מקוואות (ז, א) הכותבת שמותר לטבול בשלג הוא דחה, שאין הכוונה שמדובר בטבילה בשלג ממש, אלא בשלג שהופשר.

ב. **רבינו שמריה** (מרדכי שם) חלק וסבר שניתן לטבול בשלג, וכדברי המשנה במסכת מקוואות. את סברת רבי אליעזר שאין לטבול בשלג כיוון שלא כל השלג נוגע בבשר, דחה הבית יוסף (יו"ד רא), שכן מדברי התוספתא משמע שאין צורך שכל המים יגעו, ממילא אין כאן קושיה (אך כמובן בתנאי שבמקווה יהיו ארבעים סאה מים או שלג).

להלכה

נחלקו האחרונים בפסק ההלכה:

א. מדברי **השולחן ערוך** (יו"ד רל, א) משמע שסבר, שניתן לטבול במקווה העשוי משלג. ולמרות שבבית יוסף כתב שאין להקל כיוון שמדובר באיסור דאורייתא, מכל מקום ייתכן שחזר בו מפני שמעיקר הדין צידד בהבנה זו. ב. **הרמ"א** (שם) חלק וסבר שאין להקל, וכן פסקו להלכה **הש"ך** (שם), **והחתם סופר** (יו"ד ס' ר).

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...²

¹ **החתם סופר** (יו"ד ס' ר) סבר, שכאשר רוצים להפשיר את השלג, ניתן לשים ברזלים חמים במקווה שיפשירו את המים. **הבן איש חי** (רב פעלים יו"ד ב, כד) חלק וסבר שאין להפשיר את הקרח בטסי ברזל, אלא יש להמתין עד שיופשרו מאליהם. בטעם הדבר נימק, ששימת הברזל בקרח אינה נחשבת כהסרת מונע (כלומר הסרת האוויר החם שלא מאפשר לקרח להפשיר), אלא כהפשרה בידיים, ואז המים במקווה נחשבים כנוצרו על ידי אדם, ופסולים.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com